

ZVEZA ZDRUŽENJ BORCEV ZA VREDNOTE NOB SLOVENIJE

Sporočila

Številka 8
Avgust 2015

VSEBINA ★ Sporočila št. 8, avgust 2015

A. GOVORI

- JANKO VEBER, poslanec DZ RS, na srečanju ob 71. obletnici ustanovitve in bojev Jurišnega bataljona XVIII. divizije in obletnici roške ofenzive na Polomu 8. 8. 2015, 2
- DR. MARJAN ŽNIDARIČ, predsednik ZB NOB Maribor, na slovesnosti v spomin na poslednji boj Slovenskogoriške – Lackove čete na Ptuju 8. 8. 2015, 4
- DR. MACA JOGAN, članica predsedstva Zveze, na spominski slovesnosti na Ogenjci 26. 7. 2015, 6
- KATJA GASSER, kulturna urednica na avstrijski ORF, na spominski svečanosti v spomin padli Domnovi četi na Komelju 19. 7. 2015, 8
- STANKA REPOVŽ, predsednica KO ZB Vrhovci – Brdo – Kozarje, na proslavi ob obletnici požiga Vrhovcev in Brda 23. 7. 2015, 10
- BORIS KOVŠČA, član sveta Zveze, na tradicionalnem srečanju ob obletnici predvolilnega zborovanja Bricev in Benečanov v Kožbani 12. 7. 2015, 11
- SAŠA VUGA ob 70. obletnici smrti Dušana Muniha na Mostu na Soči 14. 6. 2015. 12

B. ŠE O OBSODBI SPRAVNIH ZABLOD 15

C. AKTIVNOSTI DELOVNIH TELES ZVEZE OD 1. 8. DO 31. 8. 2015 16

D. OBVESTILA 16

Fotografije na naslovnici:

- spominska slovesnost na Ogenjci 26. 7. 2015; foto: Branislav Pevec,
- proslava v spomin Šlandrove brigade v Špiku nad Blagovico 2. 8. 2015; foto: Jožica Hribar,
- svečanost v spomin padli Domnovi četi na Komelju 19. 7. 2015; foto: Franc Wakounik,
- prireditev v spomin na ustanovitev Cankarjevega bataljona na Vodiški planini 8. 8. 2015; foto: Andrej Babič

A. GOVORI

GOVOR JANKA VEBRA, POSLANCA DZ RS, NA SPOMINSKI SVEČANOSTI OB 71. OBLETNICI USTANOVITVE IN BOJEV JURIŠNEGA BATALJONA XVIII. DIVIZIJE V POLOMU 8. 8. 2015

Spoštovane tovarišice in tovariši, udeleženci NOB in udeleženci današnje svečanosti!

Leto 1943 je bilo pomembno za nadaljnji razvoj narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem. To je bilo leto, ko so zavezniki izbojevali odločilno zmago nad silami osi. Za Slovenijo je bilo še posebej pomembno izkrcanje zaveznikov na Siciliji, kar je 9. septembra 1943 pripeljalo do kapitulacije Italije, ki je z okupacijo razširila svoje meje še na Ljubljansko pokrajino. Z njeno kapitulacijo pa so nastala osvobojena ozemlja, ki jih je bilo potrebno braniti. Temu primerno je potekalo tudi preoblikovanje partizanskih enot. Plod takšnega razvoja odpora proti okupatorju in nastajanju naše države je nastanek jurišnega bataljona, v čigar spomin smo se danes zbrali v Polomu.

Za obrambo osvobojenih ozemelj so bile potrebne divizije, ki so združile dotedanje slovenske narodnoosvobodilne in udarne brigade. Iz 8. SNOUB Fran Levstik, 9. SNOUB Kočevska, 10. SNOUB Ljubljanska je bila formirana 18. divizija, ki je bila s 15. divizijo vključena v 7. korpus NOV. Hkrati s tem je bilo potrebno ustanoviti specialne bataljone, ker je neprestano prihajalo do bojov brigad z udarnimi domobranskimi bataljoni in SS enotami, ki so z nenadnimi napadi hoteli prodreti na osvobojena ozemlja. Novoustanovljeni jurišni bataljon je tako pomenil protiutež sovražnikovi novi taktiki. Vanj pa so prostovoljno vstopali najodločnejši borci.

Napad na Polom to tudi izkazuje. Potreben pa je bil, ker je okupator nameraval odpreti prost prehod svojim enotam v predvideni smeri zavezniškega napredovanja. Da bi svojim enotam omogočil prehod z balkanske smeri, je zbral vse svoje razpoložljive enote in vseh pet bataljonov slovenskih domobrancev. Nemške topovske havbice so iz Poloma tolkle po položajih partizanskih enot v Suhi krajini. Zato je bil partizanom izdan ukaz, naj uničijo topovske havbice in stekle so priprave za napad.

Napad na Polom je potekal s 5. na 6. januar 1945. Naši borci so se odpravili iz smeri Starega Loga skozi gozd, skozi skalovja in kraške vrtače, po dva metra visokem snegu, z orožjem in strelivom za uničenje topov. Ni bilo enostavno prehoditi poti v pravi smeri in priti pravočasno na položaj za napad. V svitu so se ponovno oglasili topovi, kar je potrdilo, da so na pravi poti. V jurišu so napadli nemško vojsko, ki jih je obstreljevala z močnim ognjem. Sneg je pordečel, padali so smrtno zadeti borci, nekateri so bili težko ranjeni in celo

ostali brez noge, toda uspeli so prodreti in uničiti nemške topove, ki so v Polomu za vedno utihnili.

Spoštovani,

ni mogoče enačiti boja partizanov, ki so jurišali na okupatorjeve krogle, z domobranskimi enotami, ki jih je okupator plačal, oblekel in oborožil, da so se bojevale proti borcem za svobodo in za novo državno ureditev Slovencev.

Ustanoviti svojo državo na Zboru odposlancev v Kočevju oktobra 1943, v času II. svetovne vojne, ob hkratnem boju proti okupatorju, je revolucionaren dosežek Slovencev. To je edinstven primer v svetu in na to moramo biti ponosni. Spomin na revolucionarni dosežek stoji danes na Trgu republike v Ljubljani in ni nam potrebno postavljati nobenih novih spomenikov. Sedanji ponazarja zatiranje Slovencev v naši zgodovini in vzpon naroda z revolucijo, ki nas je pripeljala na pot, po kateri smo prišli v krog samostojnih in suverenih narodov. Kljub vsem razlikam v času II. svetovne vojne smo se leta 1990 združili na plebiscitu, ki smo ga leta 1991 morali braniti tudi z orožjem in se tako dokončno osamosvojili.

To so dejstva in zgodovine ni mogoče spreminjati, lahko se jo poskuša zlorabljeni iz političnih interesov za dosego oblasti in razdelitev vsega, kar so skupaj ustvarjale generacije pred nami. Toda to so ozki interesi posameznikov, ki zlorablajo zaupanje ljudi, ko dobijo oblast.

Vendar je danes čas, ko moramo ponovno izpostavljati skupni nacionalni interes in ne spodbujati razdvajanja zaradi plenilskih interesov. S takim ravnanjem se želi oslabilo Slovenijo. Ali ni dovolj, da smo si že prizadejali dovolj velike težave in obveznosti zaradi zlorab bank, denacionalizacije, ki jo izvajamo z vračanjem v naravi in še s plačevanjem izgube prihodka zaradi prihodka, izgubljenega v postopku denacionalizacije, ki realno nikoli ne bi bil dosežen? Srečujemo se s tako imenovanim kobiličarskim kapitalizmom, ki opustoši vse, kar se da opustošiti, z namenom, da bi nasitil svojo slo po koristi.

V Sloveniji je še veliko ustvarjenega premoženja, do katerega se želi priti preko finančnih špekulacij. Želelo se je in se še vedno želi razprodati najdonosnejše premoženje. Pot, po kateri se želi to doseči, vodi po mojem mnenju in mnenju mnogih strokovnjakov preko prevelike dokapitalizacije bank, za kar smo se zadolžili. Zakaj se je bilo potrebno zadolžiti za 4,8 milijarde in ne za 1,4 milijarde, še danes ni pojasnjeno. Jasno pa je, da nam Evropska komisija prepoveduje dajati ugodne kredite za razvoj gospodarstva in za ustvarjanje novih delovnih mest in nas s tem poskuša postaviti v položaj, da kljub gospodarski rasti, sicer brez teh kreditov, ljudje ne občutijo blaginje in da se brezposelnost ne vrne vsaj na tako raven, kakršna je bila pred krizo. Tukaj je danes potrebna enotnost in veliko lažje nam bo v prihodnje.

Žal se moram danes vprašati, kaj je še ostalo od naše suverenosti. Še posebej imam v mislih odločitve z ustavno

večino v Državnem zboru, da vežemo uravnoteženje svojih javnih financ na evropske predpise, ki so napisani za največje države in ne za majhne, kakršna je Slovenija. Sam sem bil proti in uporabil razlago s prisposodbo, da smo na francosko-nemškem vlaku kot poleno, ki ga lahko kadarkoli skurijo. Vse bolj pa je jasno, da gre zgolj za nemški vlak. Nihče nam ne bo pomagal, če sami ne razčistimo znotraj sebe, kje se denar po nepotrebnem troši in kanalizira v zasebne žepe in potem nalaga brez obdavčitve v davčne oaze.

Upam, da se bomo tudi pri Telekomu končno streznili in se zavedeli, da je to naš živčni sistem, po katerem se pretakajo informacije, in da potrebujemo za svoje gospodarstvo dobre telekomunikacijske povezave, ki bodo omogočale razvoj gospodarstva v vseh regijah v Sloveniji. To je naš nacionalni interes, to je naša varnost, omogočiti moramo razvoj celotne države, tudi podeželja.

Spoštovani,

danes smo v Polomu, na meji Kočevske in Suhe krajine. Dogodki, ki so se odvijali v času NOB tukaj, so bili izredno pomembni za razvoj mnogih drugih predelov. Od civilnih žrtev vojnega nasilja do končne zmage leta 1945.

Polom je ena od vasi, iz katerih so bili po okupaciji in razdelitvi plena med fašisti in nacisti izseljeni kočevski Nemci, ker je Ljubljanska pokrajina in s tem Kočevska pripadla Italiji. 11.000 ljudi je bilo preseljenih na območja ob Savi in Sotli, ki so bila očiščena Slovencev. Več kot 80.000 Slovencev je bilo izgnanih iz takratnih obmejnih območij nemškega rajha v nemška taborišča v Srbiji, Hrvaški, Bosni in Hercegovini, Italiji, Avstriji in Madžarski. Društvo izgnancev je zbralo podatke, po katerih je Nemčija zaradi vojne škode dolžna Slovincem in Sloveniji 3 milijarde evrov.

Ob vsej doslednosti pri upoštevanju evropskih pravil, s katerimi se Sloveniji ne dovoli, da ohrani svoja ključna podjetja, da ne sme kreditirati pod ugodnimi pogoji svojega gospodarstva, je prav, da smo tudi mi dosledni pri zaščiti naših ljudi. Ker Jugoslavija ni sprejela mirovnega sporazuma z Zvezno republiko Nemčijo, ga mora doseči Slovenija kot

samostojna in suverena država ter v njem uveljaviti tudi reparacijo in povrnitev vojne škode. To so vprašanja, ki nas morajo poenotiti, ne pa medsebojna obtoževanja iz časa II. svetovne vojne.

Slovenija je srednjeevropska država in kot taka mora suvereno nastopati v tem prostoru. S svojo pomembno geografsko lego, ki se kaže v izredno prometnem avtocestnem V. in X. evropskem koridorju, in seveda s svojim dostopom na odprto morje, omogoča preko Luke Koper oskrbovanje gospodarstva v vsej Srednji Evropi in omogoča izvoz na vse celine sveta. Ta položaj ne more biti predmet kupčkanja, kdo in koliko bo zaslužil s prodajo ali s predrago gradnjo železnice.

Naj zaključim z ugotovitvijo, da bo veliko potrebno spremeniti, da si ponovno povrnemo suverenost.

GOVOR DR. MARJANA ŽNIDARIČA, PRESEDNIKA ZB NOB MARIBOR, NA SPOMINSKI SLOVESNOSTI OB 73. OBLETNICI PADCA SLOVENSKOGORIŠKE – LACKOVE ČETE NA PTUJU 8. AVGUSTA 2015

Spoštovani udeleženci današnje slovesnosti, cenjeni gostje, dragi borke in borci ter vsi, ki cenite pozitivne vrednote in izročila slovenskega osvobodilnega boja v drugi svetovni vojni!

Druga svetovna vojna je bila ena največjih prelomnic v zgodovini človeštva. To je bila vojna, v kateri je manjšina hotela pokoriti večino in preurediti svet po svojih totalitarnih načelih, zgrajenih na nacionalnem ekskluzivizmu in povečevanju enega naroda in enega vodje.

Druge svetovne vojne tudi ne smemo obravnavati kot zgolj osvajalno vojno, kot je to veljalo za večino vojn do takrat, ampak je šlo na eni strani za poskus Nemčije zavladati nad svetom, na drugi strani pa za ohranitev temeljnih prvin demokracije, ki so jih zakoličili rezultati prve svetovne vojne. Žal pa so se že takrat kazale kali novega svetovnega spopada, ki je sledil dve desetletji pozneje. Za drugo svetovno vojno v letih 1939–1945 se tudi jasno ve, kdo in zakaj jo je zakrivil ter kdo je bil zmagovalce. Podobno je bilo tudi s plačilom in kaznijo za zmagovalce in poražence po koncu vojne.

Letos vsa demokratična svetovna javnost praznuje 70. obletnico konca druge svetovne vojne ter zmage nad nacizmom in fašizmom. S porazom nacizma in fašizma ter njunih kvizlingov leta 1945 je bilo premagano največje zlo v zgodovini človeštva, ki je zahtevalo okrog 60 milijonov

žrtev. Ob tem se človeku nehote vsiljuje vprašanje, kje smo bili in kaj smo počeli Slovenci v tem apokaliptičnem vojnem vrtincu. Bili smo med tistimi narodi, ki so jih okupatorji obsodili na fizično uničenje in so utrpeli največji krvni davek. Mali slovenski narod pa je bil tudi med tistimi, ki so na število prebivalcev prispevali enega največjih deležev k skupni zmagi protihitlerjevske koalicije. Nihče od zaveznikov takrat ni razmišljal o tem, ali je odpor prenašel ali celo nesmiseln. Zato je še toliko bolj nenavadno, da je v slovenski javnosti, tako laični kot strokovni, po sedemdesetih letih od konca druge svetovne vojne še vedno prisotna polemika o resnici v medvojnem dogajanju, da se postavljajo vprašanja oziroma dileme, ali se je na naših tleh bil osvobodilni boj za narodovo ohranitev ali državljanska vojna, ali pa smo bili priče zgolj boljševistični revoluciji ob koncu vojne, zakaj je precejšen del slovenskega naroda videl večjega in nevarnejšega sovražnika v brezbožnem komunizmu kot v genocidnem nacizmu in fašizmu ter se zatekel v naročje okupatorjev, zakaj sta kolaboracionizem in narodno izdajstvo edino pri Slovencih (in še nekaterih drugih narodih nekdanje Jugoslavije) še vedno odprta tema, medtem ko je vsa demokratična Evropa že zdavnaj opredelila njuno mesto tako v nacionalni kot v svetovni zgodovini. Ali so frustracije in kompleksi v slovenskem narodnem značaju res tako močno zakoreninjeni, da zamegljujejo zgodovinski spomin in onemogočajo pot do zgodovinske resnice?

Moralni kapital, ki smo si ga prislužili s svojim prispevkom k skupni zmagi, in dejstvo, da je slovenska partizanska oziroma osvobodilna vojska sama osvobodila pretežni del slovenskega ozemlja, sta nam ob koncu vojne omogočila enakopravno sesti za mizo zmagovalcev, za katero sta se na novo urejala demokratična Evropa in svet. Zato mora v narodovem zgodovinskem spominu upor proti okupatorjem za vedno ostati zapisan kot nacionalna vrednota, ki se izžareva v svobodoljubju in domoljubju, ki ju ni mogoče pogojevati s takšno ali drugačno ideologijo. Z oboroženim odporom proti okupatorjem smo se takrat Slovenci kljub majhnosti pokazali kot velik narod. Takrat ni šlo le za obrambo golega življenja, šlo je tudi za boj za drugačno, boljše, pravičnejšo družbo, šlo je za obrambo človeške civilizacije v skupnem boju z zavezniki proti barbarstvu nacizma in fašizma ter njunih pajdašev.

Če iščemo resnico o dogajanju na Slovenskem v letih od 1941 do 1945 s sredstvi in metodami zgodovinske vede, potem je resnica o slovenskem osvobodilnem boju na eni in o kolaboraciji z okupatorji na drugi strani v času druge svetovne vojne že dolgo jasna in nesporna. Slovenski osvobodilni boj med drugo svetovno vojno, med katerim so bili položeni temelji slovenske državnosti in tudi današnje slovenske države, je bil visoko moralno in nacionalno nujno ter zato tudi legalno in legitimno dejanje, ki pomeni vrh v dosedANJI slovenski zgodovini, kolaboracija z okupatorjem in bojevanje na njegovi strani in z njegovo pomočjo proti osvobodilnemu gibanju lastnega naroda pa greh, ki ga ni mogoče opravičiti. Brez partizanskega osvobodilnega boja v okviru pluralne OF bi le malo Slovencev dočakalo maj 1945 na svojih domovih.

Ker pa pisci in ideologi med vojno poraženega tabora vidijo partizansko kot temno in svojo kot svetlo stran meseca, in še to skoraj izključno z ideološkim predznakom, so po slovenski osamosvojitvi leta 1991 začeli medvojna zgodovinska dogajanja na Slovenskem namerno prikazovati v izkrivljeni in popolnoma neresnični podobi. Vzoredno s poskusi prevrednotenja naše polpretekle zgodovine se je v javni rabi postopoma uveljavila vrsta mitologiziranih stereotipov, kot so: državljanska vojna, kolaboracija kot skrb za usodo slovenskega naroda, NOB kot nelegitimna komunistična revolucija, OF kot komunistična prevara, domobranstvo kot slovenska vojska, potreba o narodni spravi za vsako ceno itd. Skrb vzbujajoče je, da jih zelo lahko povzemajo nestrokovna publicistika in senzacionalizma in celo revanšizma željna sredstva informiranja, usodno pa se zažirajo tudi v osnovno in srednješolsko vzgojno-izobraževalno prakso.

S takšnim načinom predstavljanja in izkrivljanja lastne zgodovine nas Slovence predstavljajo svetovni javnosti kot genociden, bratomoren in nedržavotvoren narod. Če se kar povprek enačijo napadalci in žrtve, tisti, ki so se bojevali za zlo, s tistimi, ki so se zlu in nasilju uprli, potem ni čudno, da je celotna družba padla v krizo vrednot, tudi tistih najelementarnejših, splošno civilizacijskih, kot so poštenje, resnica, pravičnost, odnos do sočloveka ipd., da o vrednotah NOB sploh ne govorim, saj smo jih v razmerah turboliberalnega kapitalizma povsem razvrednotili v čast njegovemu veličanstvu kapitalu. Danes se zelo malo govori, še manj pa ceni tovarišvo, ljudsko demokracijo, socialno pravičnost, solidarnost, ponos. Vse to se relativizira in stigmatizira s prejšnjim režimom, ki naj ne bi bil po meri človeka in je omejeval človekove pravice ter osebno svobodo, ne zavedajoč se, da pa je v tem pogledu danes še slabše, saj smo se po principu črednega nagona tako rekoč nevede sprijaznili s sintagmo, »več imaš, več veljaš«, ne da bi te kdo vprašal, kje in kako si pa to imetje pridobil.

Še beseda, dve o narodni spravi ali državljanski pomiritvi. Gre za način državljanskega obnašanja do revolucionarnega osvobodilnega boja, ki ga je vodila OF in podpirala večina slovenskega naroda na eni strani, ter do krivde in greha oborožene politično-policijske in vojaške kolaboracije z okupatorji manjšega dela slovenskega naroda, ki ga je vodil del predvojne slovenske politične nomenklature z ljubljanskim škofom na čelu, na drugi strani. V bistvu je to prefinjen poskus izenačitve zmagovalcev s poraženci ter prekvalifikacija takratnih krvavih dogajanj na Slovenskem v navadno državljansko vojno. Če osamosvojiteljska politična elita meni, da slovenska družba oziroma država potrebuje tovrstni spravi akt, potem je treba odločno povedati, da ga že imamo.

Že leta 1990 sta ga pod Krenom v Kočevskem rogu v imenu slovenske Katoliške cerkve in države na posebni slovesnosti opravila takratni metropolit dr. Alojzij Šuštar in predsednik predsedstva Republike Slovenije Milan Kučan. To sta storila v iskreni želji, da bi v Sloveniji vendarle poskusili preseči ideološki razkol. Takrat so vsi pošteno

misleči Slovenci verjeli v spravno moč tega simbolnega dejanja na Rogu. Četrto stoletje pozneje, po vedno hujšem zmerjanju in blatenju slovenskega osvobodilnega boja, in s tem razvrednotenja vseh njegovih vrednot, kar počnejo tisti, ki so se poniglavo udinjali okupatorju in izdali slovenski narod ter se z ramo ob rami borili za okupatorjeve cilje proti lastnim bratom (partizanom), ki pa so se skupaj z zavezniki borili za osvoboditev slovenskega naroda in pravičnejšo družbo, sem prepričan, da je vsako resnejše razpravljanje o narodni spravi Siziŕovo delo.

Nekdanji domobranci in belogardisti, njihovi potomci in somišljeniki so se po slovenski osamosvojitvi združili celo v Novo Slovensko zavezo po vzoru tiste iz vojnih let. Smo ena redkih evropskih držav (poleg Hrvaške, Srbije in Ukrajine), kjer pojavov neonacizma, kar sedanje slovensko domobransko gibanje s svojimi javnimi hujskaškimi nastopi, s sramotenjem državnih praznikov, države in njenih simbolov prav gotovo je, država zakonsko ne sankcionira, celo več, dovoli, da na njihovih prireditvah o njihovi dejavnosti afirmativno govorijo vodilni slovenski politiki. Pri tem jih podpirajo celo nekateri vodilni slovenski mediji!

Posledica vsega tega je bila, da smo ob letošnji obletnici zmage v številnih javnih nastopih politikov in drugih javnih osebnosti zelo malo slišali o partizanski zmagi in osvoboditvi, o spoštovanju dosežkov partizanskega boja, o pomenu ponosnega in veličastnega boja Slovencev med drugo svetovno vojno. Skoraj vsi so govorili zgolj o koncu vojne, kakor da se ta nas niti dotaknila ni, nobeden pa ni pozabil omeniti tako imenovanih »povojnih pobojev«, se opravičevati in obžalovati v imenu neke lažne pietete in enakosti vseh po smrti.

Slovenska borčevska organizacija se je že večkrat opravičila in obžalovala vse, kar so pripadniki slovenske partizanske vojske med vojno hudega storili. V vsaki vojni se zgodijo tudi grde stvari. Po maju 1945 so se grde stvari dogajale v celotni »podivjani Evropi«, v vseh državah, ki so bile žrtev nacizma in fašizma. Šlo je za že vnaprej na najvišji zavezniški ravni (velika trojica) načrtovan obračun zmagovalcev s premaganci. Takrat se ni razmišljalo o »pravici do groba«, kot se ni razmišljalo o »pravici do groba«

v nacističnih koncentracijskih taboriščih, kjer so milijoni žrtev zgoreli v krematorijih. če pa že govorimo o »pieteti«, potem moramo to početi brez političnih zlorab, brez hrupa in potvarjanja zgodovinske resnice, predvsem pa povedati, da je bila tudi večina tistih v prikritih grobiščih najprej storilec in šele nato žrtev. Ob koncu druge svetovne vojne je bil na premagance zaradi njihovih zločinov jezen ves svet.

Na žalost se je druga svetovna vojna v Evropi končala na slovenskih tleh, zato je pri nas ostalo veliko takšnih in drugačnih grobišč, ne pa zaradi genocidnosti Slovencev, kot pravijo tisti, ki pišejo »novo zgodovino« z vračanjem sedem desetletij v preteklost. Ob koncu druge svetovne vojne sta bila nacizem in fašizem premagana z obljubami takratnih velikih državnikov, da se to ne sme nikoli več ponoviti. Danes pa se z zaskrbljenostjo upravičeno sprašujemo, ali to še drži. Na takšen pomislek nas navajata izvajanje nasilja nad lastno zgodovino in zanikanje zgodovinskega spomina, ki mora biti hrbtnica vsakega državotvornega naroda oziroma njegove države.

Ob proslavah zmage nad nacizmom in fašizmom smo na to zmagi in osvoboditev, ki smo jo dosegli s svojo partizansko vojsko, lahko le ponosni. To moramo vedno in povsod jasno povedati. Jože Lacko, Franc Osojnik, Franc Kramberger, Olga Meglič, Jože Kerenčič, Slava Klavara, Franc Rozman, Karel Destovnik - Kajuh in še tisoči drugih junakov in domoljubov, aktivistov OF ter borcev slovenskih partizanskih enot, med njimi je bilo kar 850 zavednih Slovencev iz takratnega ptujskega okraja, niso umrli zaradi komunistične samovolje in zganjanja revolucije, ampak predvsem zaradi tega, ker so se zavedali usodnosti časa za ohranitev slovenskega naroda kot etnične skupnosti. Maj pred 70 leti je ljudem prinesel svobodo, veselje, srečo in novo upanje. Zaradi sebe, zaradi narodove zgodovine, zlasti pa zaradi generacij za nami moramo storiti vse, da to upanje ne bo nikoli umrlo.

GOVOR DR. MACE JOGAN, ČLANICE PRESEDSTVA ZVEZE, NA SLOVESNOSTI V SPOMIN NA TRAGIČNE DOGODKE V ČASU ROŠKE OFENZIVE NA OGENJCI 26. 7. 2015

Spoštovani,

danes smo se zbrali, da osvežimo spomin na tragični dogodek pred triinšestdesetimi leti, da vzpostavimo duhovni most med dogajanjem v času druge svetovne vojne na slovenskih tleh in sedanostjo. Tu smo, ker smo prepričani, da »dogodki, ki kažejo skoraj neverjetno, prav legendarno moralno veličino partizanskih borcev v zgodnjem obdobju narodnoosvobodilne vojne, ne smejo zapasti v pozabo«, kot je pred skoraj štiridesetimi leti (1977 v knjigi Ogenjca) zapisal partizanski zdravnik Aleksander

Gala - Peter. Prav njegovo ime je neločljivo povezano z Ogenjco, njenim nastankom in kasnejšim podrobnim opisom okoliščin, zakaj in kako se je uresničila soglasna odločitev ranjenih partizanov za smrt v tej kraški jami. V pozabo se ne sme zgubiti ime neustrašne bolničarke Marije Čepon - Mimice niti imena ranjencev, katerih hrepenenje po svobodi je zamrlo v petek, 31. julija 1942.

Zakaj ne smemo pozabiti Ogenjce, zakaj jo moramo rešiti iz deroče reke skupnega zgodovinskega spomina? Zato, ker se pogosto pozablja, da je bil cilj vseh okupatorjev slovenskega ozemlja od 1941 do 1945 uničenje narodne skupnosti. Spomladi 1941 se je z vso krutostjo začela uresničevati zla slutnja, da »nam preti pokol«. Italijanski okupatorji so na zasedenih območjih na različne načine udejanjali »politiko palice«, ki jo je Benito Mussolini že prej, več kot 9.000 dni, preskušal v iztrebljanju Slovencev, te »manjvredne barbarske rase« na Primorskem.

V takšnih razmerah je zato klic OF: »Proti okupatorju je treba vršiti neizprosno oboroženo akcijo,« tu in v širši okolici naletel na praktično potrditev že leta 1941, zlasti pa spomladi 1942, ko še ni bilo organiziranega delovanja »bele garde«, kot so imenovali prostovoljno protikomunistično milico. Po besedah partizanskega zdravnika Petra smo vsi »tu pač zato, da se borimo proti okupatorju. Smo pristaši Osvobodilne fronte, ki v boju proti okupatorju združuje vse Slovence, ne glede na njihovo politično pripadnost.« (1977:16).

Do poletja 1942 so partizanske enote na tem območju izvedle več uspešnih akcij, kar je sprožilo srd pri italijanskih oblasteh in načrt za veliko ofenzivo na osvobojeno ozemlje. Poveljnik italijanskega armadnega zbora, general Mario Robotti, je med navodili za uničenje partizanov, »banditov«, zapisal: »Če je treba, bodite tudi rabljivi!« (1977:18). To navodilo so v julijski ofenzivi uresničevali na najbolj krute načine, pobijali so talce, požigali cele vasi, izganjali prebivalce v taborišča, mučili in morili ujete partizane. Zlasti kruto so ravnali s podporniki partizanskega boja in borci, pri čemer so jim odločilno pomagali izdajalci, domačini, ki so natančno vedeli, kdo je kje in katere domačije je treba požgati, da bi se uničila »komunistična sodrga«, kot so ti (in okupatorji) tudi označevali partizane.

Glede na vojna grozodejstva italijanskih okupatorjev, nasprotna tedaj veljavnim haaškim konvencijam o pravih vojskovanju in o vojnih ujetnikih (1907, 1929), je treba poudariti: partizanska vojska ni požigala domačij v Toskani, ni pobijala talcev v Rimu, Milanu, pa tudi ni hotela požganih domov in grobov na domači grudi. Partizanski borci in borke so se borili za to, kar nam v pesmi sporoča Fani Okič:

*Branili smo polja, / branili gozdove, / branili smo mesta,
/ branili vasi, / umirali smo za bodoče rodove, / za tiste, /
ki bodo, /ki jih še ni.*

V teh bojih za obrambo svoje domovine in zoper fašistično nasilje so bili tudi mnogi borci ranjeni. Kako reševati njihova

življenja, kako jih zavarovati pred zločinskimi moritvami okupatorske soldateske, so bila vprašanja, ki jih je z vso silovitostjo naplavila na površje prav julijska ofenziva. Kje v širnih gozdovih najti skrivna mesta, kjer bi lahko ranjenci preživeli najhujše čistke v tej ofenzivi, kako zagotoviti tajnost teh mest in preprečiti izdaje. Prav strah pred izdajalci, ki so dobro poznali teren, je še dodatno zahteval največjo možno skrb in pazljivost. Prvi partizanski zdravniki, tudi tisti s praktičnimi izkušnjami v mirni dobi, so skupaj z drugim medicinskim osebjem pogosto z nadčloveškimi napori omogočali, da so bili ranjenci deležni pomoči, kolikor je seveda bilo v tistih razmerah mogoče.

Ko sedaj govorimo o pomoči ranjencem, se moramo živeti v takratne razmere vsestranskega nasilja in strahu, ko so bile partizanske enote pod stalnim pritiskom premočnih in dobro opremljenih italijanskih enot, ko so bili partizani (in pogosto begunci s prizadetih območij) preganjani kot divje zveri, v pasteh, ko so lahko hodili le po nevarnih in bolj skritih poteh, da so bili pogosto žejni in lačni, kajti v času ofenzive so bile požgane mnoge domačije, ki so prej skrbele za prehranjevanje partizanske vojske. Vse te krute razmere so ranjenci občutili še huje kot drugi normalno gibljivi borci in borke, ko so jih na lojtrskih vozovih vozili po strmih kamnitih kolovozih ali jih na nosilih prenašali borci, ki so sami bili na robu moči, a niso odnehali. Skrb za ranjenega tovariša, ki je prenašal najhujše bolečine po strelnih ranah, ki jih včasih tudi po več dni ni bilo mogoče previti, je prevladala in spodbujala nadčloveške napore. V tem se je kazala moralna moč partizanske vojske, k čemu je ogromno prispevalo zgledno organizirano zdravstvo in številno zdravstveno osebje. To prepričljivo potrjujejo tudi statistični podatki za celotno obdobje NOB (čeprav se razlikujejo v nekaterih malenkostih): od skoraj 800 zdravnikov v letu 1941 jih je v NOB neposredno sodelovalo več kot 200, poleg njih 260 študentov medicine, 38 medicinskih sester, okoli 3000 priučenih bolničarjev in bolničark; v okoli 240 partizanskih bolnišnicah po skritih grapah in domovih po vsej Sloveniji se je zdravilo okoli 22.000 ranjencev.

Številke ne lažejo, tudi tiste ne, ki pričajo o ranjenih v Ogenjci. Tu se je vse zgodilo v nekaj dneh: od ponedeljka, 27. julija, ko so stekle priprave za bivanje ranjencev v jami, preko srede (29. julija), ko so bili preneseni vanjo iz bližnje bolnišnice, in četrta (30. julija), ko je skupino zapustil bodoči izdajalec, do petka, 31. julija popoldne, ko jih je obkolila italijanska vojska s slovenskim izdajalskim vodičem, brez katerega bi jama po vsej verjetnosti ostala neodkrita, ranjenci pa bi ofenzivo preživeli. In v brezizhodnih trenutkih, ko so vedeli, kaj jih čaka, če pridejo v roke italijanskim rabljem, je Mimica storila, za kar so se soglasno že prej odločili: postrelila je najprej ranjence, z zadnjim nabojem pa sebe.

S tem dejanjem se je Ogenjca za vselej vpisala na zgodovinski zemljevid slovenskega narodnoosvobodilnega boja. Podobno so se na zemljevid tragičnih in junaških dejanj v vseh vojnah vpisali s skupinsko žrtvijo judovski

Foto: Branišlav Pevec

branilci trdnjave Masada (77 n.š.) v boju zoper rimsko nadvlado.

Ob misli na tisoče partizanskih borcev in bork, aktivistov in aktivistk OF, na vse, ki so na različne načine sodelovali v narodnoosvobodilnem boju in ga podpirali, se sprašujem, ali se ta epopeja, trpljenje in žrtvovanje ohranjajo v dovolj hvaležnem in spoštljivem spominu, ali se dediči in dedinje vseh borečih se za svobodo še zavedajo veličine NOB in tega, da je slovenski narod preživel kot narod prav po zaslugi zmagovitega partizanskega boja in mnogih žrtev. S kakšnim stanjem se srečujemo 70 let po osvoboditvi izpod fašističnega jarma?

Pri odgovoru na to vprašanje moramo upoštevati delitev sedmih desetletij na obdobje do in po letu 1990, ko naj bi z večstrankarskimi demokratičnimi volitvami prišla šele prava osvoboditev (izpod »suženjstva totalitarizma«), kar smo lahko slišali pred kratkim na in ob proslavi 25-letnice teh volitev.

V imenu boja zoper komunizem/totalitarizem se brezobzirno in sistematično na simbolni in materialni ravni uničuje humana dediščina upora zoper okupatorje in za socialne pravice (pod geslom: Za svobodo in kruh!). V novejšem času se celo pojavljajo trditve, da je govor o NOB mit, da gre torej za nekakšno izmišljotino, plod »politične ideologije«, za »privid preteklosti«. Ko bi šlo le za privide, potem tega spomenika nikoli ne bi bilo! Podobno kot so fašistične oblasti videle v partizanih le »komunistične bande«, tudi v sedanjem javnem govoru v Sloveniji prevladujejo različna prizadevanja za razvrednotenje partizanskega boja; iz njega hočejo narediti zločinsko delovanje, torej ga ocenjujejo po merilih okupatorja. Vedno bolj izrazito in nasilno uravnoveževanje popolnoma različnih praks za nazaj in celo zanikanje NOB gotovo ne more prispevati k večji enotnosti in strpnosti.

Ob kriminalizaciji NOB (in z njo) se sodelovanje z okupatorjem poskuša razbremeniti zločinskosti. Zlasti po državni osamosvojitvi se odkrito povečujejo tisti, ki so pomagali iztrebljati slovenstvo – tudi kot prostovoljni in zapriseženi pripadniki okupacijske vojske. Opravičevanje se opira na trditve, da so to bili »plemeniti borci« zoper komunizem (in to že davno pred njegovim svetovnim

zlomom), pa tudi, da so »imeli domovino v svojih srcih«, podobno kot partizani. Večkrat tudi znane osebnosti trdijo, da beseda »izdaja« spada na smetišče zgodovine, oziroma da ni civilizacijsko primerna za sedanji čas. In takšne razlage naj bi vodile k pomirjenju med »zločinsko« partizansko in »demokratično avantgardno« stranjo, pri čemer naj bi šlo le za razliko v mišljenju oziroma v ideologiji. Le kaj bi rekli ob tem tukaj umrli ranjeni partizani? Ali bi se strinjali, da se brišejo bistvene razlike med NOB in kolaboracijo? Ali bi podprli prepričanje, da naj bi bili takratni »borci« zoper komunizem zgodovinska avantgarda, ki je 45 let čakala na to priznanje?

Nekaj optimizma v sedanjosti nudi dejstvo, da je velika večina prebivalstva (75 odstotkov - 2007) v Sloveniji ponosna na partizanski boj, ki je prispeval k zmagi nad fašizmom in nacizmom. Kot kažejo raziskave slovenskega javnega mnenja (od 1990 do 2013), še vedno prevladuje pozitivna, protifašistična in protinacistična usmerjenost in vsaj polovica odraslih je prepričana, da so partizani bili pravičen boj.

V vedno težjih razmerah, ki jih ustvarja in vsiljuje kapitalistični način gospodarjenja, ko so mnoge socialne pravice ogrožene ali pa že poteptane, pa so dejansko vedno bolj pomembne ključne vrednote, ki so v času NOB spodbujale boj za obstanek. Zato se je vredno vedno znova spominjati velikih dejanj iz časa NOB, posebej vseh tistih, v katerih so se zgoščeno in v najtežjih razmerah spoštovale vrednote: svoboda, pravičnost, mir, človekovo dostojanstvo, ter izrazile vrline, ki sodijo v srčiko človečnosti: tovarištvo, svobodoljubnost, skromnost, poštenost, sočutnost, požrtvovalnost, srčnost, pogum, solidarnost, domoljubnost, iznajdljivost. Vse to so bili duhovni in moralni viri, ki so se spojili v čvrsto notranje vezivo zlasti med vsemi, ki so skrbeli za ranjence.

Večina tistih, ki jih v času druge svetovne vojne še ni bilo, si sedaj želi to, kar so želeli tudi ranjeni partizanski borci, katerih upi so obležali v tej kraški jami. Padli, ki jim je posvečen ta spomenik, nam naročajo: »Ne pozabite nas!« Prisluhnimo temu nememu klicu in shranimo ga vase. Naj bo, kot je zapisal pesnik Peter Levec:

*Žar minulih vojnih let / v prsih nam budi spomine / nanje,
ki so iz temine / v zarjo dvignili nov svet, / nanje, ki v naš
čas zazrti / so odšli po poti smrti.*

Zato, ne pozabimo jih! Naj nas spomin na njihovo trpljenje ter uporno in svobodoljubno delovanje spodbuja v prizadevanjih za mirno sožitje med ljudmi in državami zdaj in v prihodnosti!

GOVOR KATJE GASSER, UREDNICE KULTURNEGA SPOREDA PRI AVSTRIJSKI TELEVIZIJI ORF, NA SVEČANOSTI V SPOMIN PADLI DOMNOVI ČETI NA KOMELJU 19. 7. 2015

Drage gospe, dragi gospodje!

V ospredje svojega govora bom postavila vprašanje: Kaj pomeni odpor, ki tudi danes zasluži to oznako?

Dovolite mi, da začnem svoja razmišljanja z zelo zasebno zadevo: pred nedavnim sem za družino kupila grozdje. Hčerkica Mara, stara štiri leta, je vzela nekaj jagod, nato sva se šli igrat v otroško sobo. Igrali sva se, Mara je jedla grozdje, in vmes sem jo vprašala, ali bi mi dala kakšno jagodo, da še jaz poskusim sadje. Punčka je odvrnila: »Ne.« Rekla sem: »Pa saj sem ga jaz kupila.« In Mara je odgovorila: »Grozdje je moje, ker si mi ga dala!«

Sprašujete se, kaj ima to opraviti z današnjim kontekstom. Naslednje: Upor je zame v prvi vrsti drža, ki priča o tem, da je nekdo sposoben staviti prevladujoči „commonsense“ pod vprašaj. Kaj je moja hčerka v tej situaciji – seveda podzavestno – storila? Prelomila je veljavni dogovor, po katerem je tisti, ki je neko reč plačal, tudi njen lastnik. V njeni otroški logiki je darilo pač darilo! To pomeni: v trenutku, ko nekomu nekaj podariš, je podarjeno samo še last obdarjenega. Tisti pa, ki je kaj podaril, nima več nobenih pravic ali deleža. In s tem je „resnična lepota“ ali „resnična veličina“ podarjanja označena. Darilo je samo tedaj resnično darilo, če ga ne povezuješ s pričakovanji do obdarjenega. Da se kratko povrnem k svoji hčerki: Mara običajno dela enako kot vsi drugi. Če ji na primer rečem: „Obleci jopico“, mi zagotovo odvrne: „Saj je vsi drugi tudi ne nosijo.“ Vprašanje, ki si ga večkrat zastavljam, se glasi: Kako vzgojiš nekoga k neodvisnosti, avtonomiji v razmišljanju in čutenju? Kar zame spet pomeni: Kako nekomu privzgojiš odporniški duh, katerega osnova je humanistično razumevanje sveta?

Živimo v času, ko je ekonomija prodrla na vsa življenjska področja, kar ima fatalne posledice tudi za socialno kohezijo, torej za socialno solidarnost. Živimo v času, ko na primer odgovornost za uspeh ali neuspeh nekega življenja – karkoli to tudi že pomeni – radi pripisujemo posamezniku, in se država, torej mi vsi, družba, vse bolj umika vsakršni odgovornosti. Tega ni mogoče velikokrat povedati: družba lahko samo tako dolgo mirno obstaja, dokler razlika, torej razkorak med bogatimi in revnimi, v njej ni prevelik. Tistim, ki imajo vsega na pretek, ki sodijo med bogataše in najbolj bogate na tem svetu, lahko samo sporočamo: vaše premoženje je izposojeno, imate obvezo do družbe, v kateri živite, saj je bogastvo v večini primerov tudi podedovano stanje.

Če darujemo samo iz nekega občutka, da smo pač milostljivi, če prirejamo dobrodelne charityje ali podobno

v tem duhu, potem hkrati ali prav s tem tudi temeljito diskreditiramo misel o pripravljenosti za pomoč v njenem bistvu. Upirati se pomeni zame danes ne nazadnje, da vedno znova radikalno stavimo pod vprašaj dominantno vlogo kapitala, da vedno znova radikalno stavimo pod vprašaj vse totalitarne tendence, in da prispevamo k temu, da razprava o pravični družbi ne zamre.

Ali je družba, v kateri živimo, pravična ali ne? Odgovor na to dobimo, če se do podrobnosti ukvarjamo z vprašanjem: Kako mi vsi, kako družba ravna s svojimi najšibkejšimi člani?

Imamo srečo, da trenutno živimo v miru, v deželi, ki kljub vsemu sodi med najbogatejše na svetu. Razprava o lastni zgodovini poteka medtem v Avstriji tudi v javnem diskurzu še kar na solidni zgodovinski ravni. A zato so morala preteči desetletja. Pogled v bivšo Jugoslavijo kaže, da je nor, kdor verjame, da vojni nujno sledi mir – in v tej trditvi se oziram na stavek Anne Baar v njenem romanu ‚Die Farbe des Granatapfels‘ (Barva granatnih jabolk), ki bo kmalu izšel in ki vam ga že danes priporočam.

Da se zdaj v Avstriji oboroženi odpor proti nacionalsocializmu, v veliki meri na koroških tleh, lahko uradno prizna, kaže določeno zrelost, ki jo je dosegla naša družba. In ta zrelost, h kateri spada tudi priznanje žrtev partizanov, ni naravni dogodek, temveč rezultat dolgoletnih prizadevanj ljudi, ki verjamejo v demokracijo, svobodo, pravičnost in enakost ljudi. In ti ljudje si še danes prizadevajo za te vrednote na različnih področjih v želji in veri, da se bo lastna podoba naše dežele vsaj približala resničnosti. Malce si vsak ostaja tuj, saj nikomur ne uspe, da bi živel samo resničnost, povsem v resničnosti – ne zasebnik ne država v tem ne uspe. Toliko bolj je nujno, da stremimo vsaj k bližini do resničnosti. Stremeč po bližini k historični resničnosti je treba ugotoviti naslednje: Upor proti nacionalsocializmu, ki je vladal v Avstriji, je ‚svet dokaz‘ za to, da se človek lahko v najtežjih življenjskih situacijah odloči, na kateri strani stoji.

Da se je možno upreti, sodi med največje tabuje današnje družbe. In kljub temu ali prav zaradi tega bi rada dodala: Dobro se še spominjam, da smo v šoli – obiskovala sem slovensko gimnazijo v Celovcu – večkrat razpravljali o tem, na kateri strani bi bili stali mi v času terorističnega režima nacionalsocialistov. In že tedaj sem – in to se tudi ni spremenilo – najmanj zaupala tistim, ki so polni samozavesti oznanjali, da bi se bili samoumevno priključili partizanom. Ostajam nezaupljiva – do sebe in do drugih. Preveč samozavesti zagrinja pogled na to, kar se dogaja. Kar je meni pomembno: Skoraj vsak dan se lahko odločamo, da smo dobri ali slabi ljudje. Jaz stavim na tiste, ki ravnajo kot moja sosedka iz Bilčovsa, ki jo imenujem teta Tini, čeprav ni moja teta. Povsem samoumevno se ji zdi, da na primer enemu od socialno najšibkejših ljudi v naši vasi pere perilo in mu občasno čisti stanovanje. In teta Tini ni človek, ki bi živel v ekonomsko pretirano privilegiranih razmerah. Če se danes sploh še kaj herojskega dogaja v naših krajih, potem med ta dejanja sodi ravnanje tete Tini.

Foto: Franc Wakounik

Spoštovane gospe in gospodje, dejala sem, da je Avstrija pri ukvarjanju z lastno zgodovino dosegla solidno raven – 70 let po koncu vojne, po zmagi nad nacizmom. To je vsekakor razveseljivo. Kar pa me vedno znova zmoti, je dejstvo, da se s tem pomeša v javni diskurz tudi neke vrste samovšečen priokus. Kot da bi bila preteklost nekaj, s čimer zaključiš, kar zvežeš v paket in vržeš na trg kot neke vrste simbolni kapital – ne da bi, in to je bistveno, potegnili iz premagovanja preteklosti kakršnekoli posledice za sedanjost. Verodostojnost nekega premagovanja preteklosti se zame kaže samo v tem, kakšna je sedanjost. Da konkretno rečem: nekdo, ki se javno spominja žrtev nacionalsocializma, hkrati pa mnogih ljudi, ki so danes na begu po vsem svetu, ne obravnava dostojno, jim ne pomaga na človeka vreden način, ni verodostojen. Ali rečeno v še ožjem smislu: človek, ki je sposoben, da zločine nacionalsocialistov javno obsodi, hkrati pa sočloveka v vsakdanjem življenju nespoštljivo in ponižujoče obravnava, s tem dokazuje, da ničesar ni razumel, se ničesar ni naučil. Preteklost ni moralna čistilnica: moralno se mora izkazati vsak od nas dan na dan. Spominjam se, da sem sama sebe nekaj let v svoji mladosti videla kot neke vrste „moralno boljšega človeka“, ker sem hčerka matere, ki je bila s svojo družino med drugo svetovno vojno pregnana skupaj z ducati koroško-slovenskih družin.

Morala sem se šele naučiti, da ta izkušnja moje mame zame ne pomeni moralne odveze. Nas, potomce, bodo merili po naših lastnih dejanjih.

V knjigi svetovno znane ameriške pisateljice Harper Lee z naslovom ‚Gehe hin, stelle einen Wächter‘ (Pojdi, nastavi stražarja), ki je pravkar izšla tudi v nemškem jeziku, piše: ‚Otok vsakega človeka, čuvaj vsakega človeka, je njegova vest. Kolektivne vesti ni.‘ Temu ustreza, in v tem sledim hrvaško-bosanskemu pisatelju Miljenku Jergoviću: Ne verjamem v idejo ‚kolektivne krivde‘, prepričana pa sem, da obstaja nekaj takega kot ‚kolektivna odgovornost‘ tako za preteklost kot za sedanjost in bodočnost – in podlaga te ‚kolektivne odgovornosti‘ je vest vsakega posameznika.

Spoštovane gospe in gospodje, vezivo, ki povezuje našo družbo, je solidarnost.

Ta temelji na človeški sposobnosti do empatije, torej do sočutja. Kdor uničuje solidarnost med ljudmi, stremlje po uničevanju človeštva. Tega se moramo zavedati. Tudi, ali predvsem v sedanjosti. To, kar moramo braniti, za kar se moramo upirati, je demokracija, ki je šibka bilka - vedno v nevarnosti -, z njo vred pa tudi ideje svobode, enakosti in enakopravnosti vseh ljudi.

Poklanjam se žrtvam upora proti nacionalnemu socializmu. Poklanjam se vsem žrtvam preteklih vojn in vojn, ki se dogajajo v teh trenutkih.

Hvala za Vašo pozornost!

IZ GOVORA STANKE REPOVŽ, PRESEDNICE KO ZB VRHOVCI, BRDO, KOZARJE NA SPOMINSKI PRIREDITVI OB OBLETNICI DNEVA POŽIGA VRHOVCEV IN BRDA NA VRHOVCIH 23.7.2015

Na nas mlajših je, da varujemo pridobitve NOB in se odločno upremo vsem poskusom potvarjanja zgodovine. Zgodovinska dejstva so jasna. O tem pričajo veliko zgodovinskih in dokumentiranih knjig in še žive priče. Slovenski narod se je uprl okupatorju, uprl se je potujčevanju in nam priboril svobodo tudi za ceno življenja.

Na spomeniku so imena žrtev. Vsi so imeli nekoga, ki so ga ljubili, vsi so imeli nekoga, ki so ga zapustili. Umrli so mladi, niso živeli svojega življenja. Ne bomo pozabili njihovega junaštva in domoljubja.

Ob okupaciji naše domovine je uporniški duh povedel naše krajanje v silovit odpor. Želja po svobodi jih je vodila v boj proti tujcem. V gozdovih je nastajala partizanska vojska. Skozi naše kraje je vodila pot v Dolomite. Naši kraji so bili tesno povezani z Dolomitiskim odredom. Dali so borce, dali so junaške ljudi.

Partizanski Dolomiti, to je območje jugozahodno od Ljubljane, na severu omejeno z italijansko-nemško demarkacijsko črto, na vzhodu z Ljubljano, obdano z žico, na jugu z dobro zavarovano in utrjeno železnico, na zahodnem obrobju pa so predstavljale mejo italijanske in belogardistične postojanke. Na tem območju se je že zgodaj, poleti 1941, razvilo močno narodnoosvobodilno gibanje. Začele so nastajati partizanske skupine, ki so izvajale prve vojaške akcije.

Prvi Dolomitski odred je bil ustanovljen že prve dni julija 1942. V ta odred so vstopili vse tiste skupine borcev in vse tiste enote, ki so na terenu Dolomitov delovale že od samega začetka, to je od druge polovice 1941. Leta, in pa večje število tistih aktivistov, terenskih delavcev in članov Narodne zaščite, ki so na tem terenu delovali od prvega

Vir: ZB NOB Ljubljana

dneva svoje opredelitve za narodnoosvobodilni boj. Branili so ozemlje Dolomitov in ga trdno držali v svojih rokah, tako da so bili Italijani potisnjeni v popolno defenzivo.

Poleg tega so bili Dolomiti zaradi svoje geostrateške lege v marsičem specifični v primerjavi z drugimi kraji v Sloveniji. Bližina Ljubljane je pomenila neposredno povezanost s tem mestom, v katerem je na samem začetku delovalo osrednje vodstvo narodnoosvobodilnega boja za Slovenijo. Pomen Dolomitov kot središčnega prostora je bil izjemen za zvezo z drugimi slovenskimi pokrajinami (Gorenjska, Primorska in Notranjska) in še posebej kot območja, na katerem je po odhodu iz Ljubljane delovalo osrednje vodstvo narodnoosvobodilnega boja za Slovenijo.

Organizirala se je Narodna zaščita na celotnem teritoriju Dolomitov. V okviru OF so bile organizirane vse službe za uspešno delovanje odreda in prebivalstva. Ustanovljena je bila Dolomitska republika, ustanovljeno je bilo osvobojeno ozemlje.

V vročem poletnem dnevu, 23. julija 1942, so prebivalci Vrhovcev in Brda doživeli najstrašnejši dan v svoji zgodovini. Italijanski okupator je požigal hiše, moril in izropal tako rekoč vse domove. Najprej sta kot bakli zagoreli Vrhovčeva in Samotorčanova domačija. Nato so začele goreti še drugi domovi. Na Brdu so začeli požig vrste hiš na robu vasi in nadaljevali v smeri Bokalc. Hišo za hišo je objemal plamen. Zažganih je bilo 31 domov, na podlagi znanih virov jih je bilo uničenih 25. Najhujši davek pa so plačali ljudje s svojim življenjem. Bilo je 17 žrtev.

Nič niso pomagali otroški jok in prošnje mater, žena, surovo so jih suvali in pred njihovimi očmi morili njihove očete, može in sinove. Vsakega moškega, ki so ga zajeli, so ustrelili. Po končanem pokolu so mrtve naložili na lojtrski voz in jih v pijanem divjanju odpeljali na viško pokopališče. Ob tem nečloveškem početju so vsi prebivalci v okolici spoznali krutost fašističnih metod. Kljub žrtvam je narod ostal uporniški in podpiral svojo vojsko.

V Ljubljani je bila takrat italijanska okupacijska oblast. Slovenska buržoazija in duhovščina sta se ji podredili in poklonili. Hkrati sta formirali vojaške enote za zavarovanje svojih interesov – belo gardo. Osvobodilna fronta je klicala Slovence k upor in ga organizirala. V gozdovih je rasla partizanska vojska. Ljubljana je postala srce upora, junaška, neuklonljiva Ljubljana – mesto heroj.

Da bi prekinili povezavo mesta z zaledjem, so okupatorji februarja leta 1942 obdali Ljubljano z bodečo žico, bunkerji in stražo. Tudi žica ni uklonila naših krajev.

Vaščani so bili množično vključeni v odporiško gibanje. Nemalo jih je odšlo v gozdove med partizane.

Spominski dan četrte skupnosti Rožnik je 23. julij, datum požiga naselij, poboja 17 ljudi in razselitve ljudi z Vrhovcev in Brda leta 1942.

9. maja evropske države praznujejo dan zmage nad fašizmom in nacizmom, 9. maj je za svoj mestni praznik, dan svobode in miru, izbrala tudi slovenska prestolnica Ljubljana, mesto heroj.

Letos zaznamujemo 70 let zmage nad fašizmom in nacizmom ter osvoboditev naše domovine. V tem boju in zmagi smo bili skupaj z drugimi jugoslovanskimi narodi priznani in spoštovani del velike zavezniške antihitlerjevske koalicije.

Doseženi zmaga in svoboda sta bili plačani s krvjo in trpljenjem tisočerih partizanov, aktivistov OF, taboriščnikov, izgnancev in drugih žrtev vojnega nasilja ter z množičnimi žrtvami in trpljenjem civilnega prebivalstva.

Izbojevali smo združeno Slovenijo s priključitvijo Primorske in ustvarili novo državo Slovenijo v okviru jugoslovanske federacije, ki je bila nato s plebiscitom in osamosvojitveno vojno 1991. leta osamosvojena v neodvisno republiko.

Brez upora, štiriletne borbe in končne zmage nad fašizmom in nacizmom danes ne bi bilo ne samostojne države Slovenije ne slovenskega jezika. Uporniški duh Slovencev je omogočil narodov obstoj in razvoj. Sodobna Evropa je vstala iz zmage nad nacizmom in fašizmom.

Ne smemo dovoliti, da bi se to gorje pozabilo; ne smemo dovoliti, da bi se to gorje ponovilo.

Vsak narod in vsaka država si pišeta svojo zgodovino. Tudi Slovenci imamo svojo zgodovino, na katero smo lahko ponosni. Napisana naj bo tako, kot smo jo živeli.

Le tako bomo lahko neobremenjeno skupaj gradili svojo prihodnost.

★ ★ ★

GOVOR BORISA KOVŠČA, ČLANA SVETA ZVEZE, NA TRADICIONALNEM SREČANJU OB OBLETNICI PREDVOLILNEGA ZBOROVANJA BRICEV IN BENEČANOV V KOŽBANI 12. 7. 2015

Lep pozdrav vsem prisotnim!

Tovarišice in tovariši,

v času, ko ves demokratični svet praznuje 70-letnico zmage nad fašizmom in nacizmom, smo se ponovno zbrali v tem kraju, kjer je pred 71 leti prišlo do pomembnega zborovanja briškega ljudstva, zborovanja, ki je po svoji zgodovinski pomembnosti močno preseгло krajevne in tudi širše okvire.

Razumeli me boste, da vam danes ne bom podrobno obnavljal spominov na ta zgodovinsko pomembni dogodek, saj te spomine spoštljivo obnavljamo vsako leto tisti, ki se tu srečujemo, in med katerimi je še precej tedanjih neposrednih udeležencev. Kljub temu pa ne moremo mimo nekaterih zgodovinskih dejstev, ki uvrščajo kožbansko zborovanje med usodne zgodovinske dogodke, ki so bistveno pripomogli do kasnejše priključitve Primorske k matični domovini, s čimer so bili ustvarjeni neobhodni pogoji za oblikovanje slovenske države. Brez dvoma gre torej tudi za državotvorni pomen kožbanskega zborovanja, česar se Slovenci premalo zavedamo.

Ta naša vsakoletna srečanja postajajo vedno bolj pomembna zlasti sedaj, v času, ko slovenska desnica, obremenjena z zgodovinskim kompleksom kolaboracije, vedno bolj intenzivno z lažmi in očitnimi sprenevedanji išče poti in načine za razvrednotenje in zanikanje vseh vrednot NOB. Žal moramo ugotoviti, da v tem tudi dokaj dobro uspeva, saj se v zadnjih letih na veliko spreminjajo poimenovanja šol in drugih ustanov, postavljajo spomeniki kolaborantom, vedno pogosteje se pojavljajo parade s domobranskimi uniformami, masovno se izdajajo knjige in druge publikacije z očitno težnjo po spreminjanju zgodovinskih dejstev in še bi lahko naštevali. Danes ljudje ne morejo razumeti, da je prepovedano na primer poimenovati celo kakšno stransko cesto s Titovim imenom, čeprav je bil to predsednik države, v kateri smo Slovenci prvokrat v svoji zgodovini dobili vse attribute državnosti, posebej s svojo prvo ustavo, ki je zagotavljala suverenost slovenskega naroda celo s pravico do odcepitve od tedanje skupne države in da so se ob smrti od njega poslovili praktično najvišji predstavniki vseh pomembnih svetovnih držav. In še bi lahko naštevali.

Danes nekateri na slovenski desnici kljub vsem nespornim zgodovinskim dejstvom o kolaborantstvu in izdajstvu iščejo, največkrat pa si izmišljajo, vse mogoče napake. Do napak je brez dvoma prišlo tudi na strani NOB in kasneje v skupni državi, a pa so nepomembne v primerjavi z njihovim izdajstvom.

Glavni argument njihovih napadov naj bi bili povojni poboji. To je posebej treba poudariti glede na dejstvo, da vodstva večine slovenskih levih strank, katerih članstvo je sicer trdno na strani NOB, sama vodstva pa očitno kljub vsem zgodovinskim argumentom, ki so na njihovi strani, zanemarjajo ustrezno odgovarjanje desnici, kar ustvarja precejšnje malodušje med članstvom. Zato je prav, da smo tudi mi sami seznanjeni s temi problemi in tako pripravljene v svojem okolju opozarjati in braniti dejstva, ki pričajo o zgodovinski pomembnosti NOB. Predvsem je treba pri tem poudariti, da so povojni poboji in maščevanja več ali manj problem celotne Evrope, ki so jo zasedli okupatorji. Na Slovenskem je bilo tako maščevanje še bolj razumljivo, saj je dokazano, da je v osrednji Evropi le za slovenski narod okupator predvidel dobeseden zgodovinski izbris. In ne samo to! Ob globokem spoštovanju vere in vernikov moramo žal v zvezi s tem tudi ugotoviti, da se je del slovenskega naroda v povezavi s slovensko Katoliško cerkvijo takoj povezal z okupatorji in s tem dejansko sprožil bratomorno vojno. Ostala je samo komunistična partija, ki je pozvala ljudi k odporu, čemur se je ljudstvo masovno odzvalo. S tem se je dejansko začel oborožen upor, ki je dokončno ustvaril temelje naše države, saj brez zmage NOB nikdar ne bi bila Primorska priključena svoji matici, niti ne bi bili ustvarjeni pogoji za kakršnokoli osamosvojitve, kaj šele za oblikovanje slovenske države.

Slovenska desnica in vodstvo slovenske Katoliške cerkve sta se tako znašla osamljena in se za svoje politično in dejansko preživetje morala povezati z okupatorji ter s tem prevzeti nečastno vlogo kolaborantov, ki so razbremenjevali okupatorsko vojsko in tako vplivali na podaljševanje druge svetovne morije.

Posebno nečastno vlogo je pri vsem tem odigrala slovenska Katoliška cerkev s škofom Rožmanom na čelu, ki je blagoslavljal kolaborantsko vojsko, ko ni le prisegala zvestobe Hitlerju, temveč tudi pred Bogom izražala svojo pripravljenost zanj žrtvovati svoja življenja. Noben zgodovinski vir ne more tudi izbrisati drugih nečastnih vlog tedanjega poglavarja slovenske Katoliške cerkve, kot na primer poslano zahvalo in blagoslov generalu Robottiju, ki je bil znan po tem, da je podpisoval sezname Slovencev, ki so jih nato streljali v gramozni jami. Človeško nerazumljiva in naravnost zločinska pa je škofova pismena zahvala glavnemu krivcu zgodovinskega gorja Primorcev, zahvala z vsemi dobrimi željami in blagoslovom Mussoliniju, ko je uradno priključil Italiji še zadnji košček slovenskega ozemlja. V času vojne, ko gre dejansko za obstoj ali izbris naroda, pomenijo taka dejanja najhujši zločin nad lastnim narodom. »To je bolečina vseh bolečin«, kot se je izrazil naš duhovnik in pisatelj Fran Saleški Finžgar, avtor domoljubne knjige Pod svobodnim soncem. Toda to še ni bilo dovolj! Še potem, ko so njihovi okupatorski poglavarji že podpisali kapitulacijo, je kolaborantska belogardistična enota – proti vsem mednarodnim vojnim pravilom – nesramno napadla in pobila ob mostu na Dravi nad 150 borcev za svobodo, in je bilo zato sovraštvo do njih še toliko bolj razumljivo.

Kljub vsemu temu slovenska desnica ob aktivni asistenci slovenske Katoliške cerkve izkorišča poboje za napade na borce NOB z nemožnimi in zgodovinsko povsem skreganimi zahtevami po nekakšni lustraciji celo ob dokazanem dejstvu, da je bila v času pobojev slovenska partizanska vojska že razformirana in je ostali aktivni del te vojske že pred tem prišel pod komando zvezne države, kar sploh postavlja pod vprašaj odgovornost Slovenije za te poboje. Ob dejstvu, da so v pobojih sodelovale tudi osvobodilne enote iz ostalih delov Balkana, postaja problematična tudi zahteva po nekakšni spravi in dostojnem pokopu, saj bi s tem prevzeli nevhvaležno odgovornost za pobite kolaborante s celotnega Balkana, ki jih je smrt slučajno doletela na slovenskem ozemlju, in katerih trupla je verjetno zelo težko ločiti. V zvezi s tem pa je še bolj zavrženo dejstvo, da so pri tem zanemarjeni tisoči Slovencev, ki so jih kolaboranti ovajali in so končali svoja življenja v taboriščih okupatorjev in katerim – če uporabim sedanjí jezik slovenske desnice – nihče ne bo mogel nikoli »prižgati sveče na grobu«.

Spoštovani !

Kožbansko zborovanje pred 71 leti predstavlja izreden dogodek v obdobju NOB, dogodek, na katerega smo upravičeno ponosni, saj po svoji vsebini dokazuje uporno voljo za narodovo osvoboditev in združitve z ostalimi Slovenci, zlasti pa dokazuje enotnost naših ljudi v borbi zoper okupatorje skupaj z ostalimi zavezniki protihitlerjevske koalicije. To zborovanje predstavlja močan argument proti vedno bolj intenzivni kampanji slovenske desnice, ki v obrambo svoje usodne zgodovinske zablode stalno išče neke tako imenovane »resnice«, ki naj bi opravičevale njihove usodne grehe, vendar vse brezuspešno, kajti zgodovina je njihovo nečastno medvojno vlogo že davno nepreklicno izpričala.

★ ★ ★

GOVOR SAŠE VUGE OB 70. OBLETNICI SMRTI DUŠANA MUNIHA NA MOSTU NA SOČI 14. 6. 2015 (govor ni lektoriran)

Spoštovani, dragi rojaki,

spet bi rekel: Narod brez mučnikov, pesnikov, bojnikov je pleme. In spet bom rekel: Mi smo jih imeli! Pesnike. Bojevnike. Mučenike. Na primer junake iz Boršta pri Trstu: Našega Pečánovega Dušana – Dušana Muniha. Pa Ivana Gerzetiča s Podgorja. Stanka Grudna iz Šempolája – 10. januarja 1945 jih je ubilo izdajstvo. Omahnili so med prebojem iz bunkerja na domačiji družine Pétaros. Ranjenega Danila Petarosa so pandurji Collottijeve bande odgnali v Trst. In tam, v zloglasni Rižarni, zažgali.

Ti mladi padli so zvestó čutili po biblijski priliki o talentih: Da morajo svoji deželi dati več, kot so od nje prejeli. In po pravici – svoji domovini so hoteli biti dolžni za vse rane. Žalost. Za vso nemoč in duhovno opustošenje. Zakaj gêslo

z nagrobnika Simona Gregorčiča *Naš čolnič otmimo* se je zaneslo v sleherni primorski dom. In tam poglalo živahen cvet.

Nakba je po arabsko katastrofa. Naša nakba se je začela z doslej največjo primorsko zgodovinsko nesrečo – z italijansko okupacijo 1918. Se je pa že bližal ne samo židovski, marveč tudi naš holokavst. Zakaj bili smo edina naroda v Evropi, ki so jima namenili popolno izničenje – pogin.

Koliko nepopravljivega so nam prizadeli v svojih ostudnih dvajsetih letih. Pod Italijo so zgolj naše sanje ostale neponožane – pa smo jih peli. Peli v hribih. Peli v hlevih. Peli v cerkvah. Spominjam se prireditve, bilo je tu blizu, nad Sočo. V vasi Modrejce: Na eni strani tako imenovana publika. Na drugi krava in dve ovci. Čez vse pa, previdno, mrmravo: *Lipa zelenela je*. In *Buči, buči morje Adrijsko!* Kaj smo bili, da smo se morali skriti, če smo hoteli zapeti? Cestni razbojnik? Najbrž! Naša pesem ni bila več pesem, marveč je rasla, skoz muke in smrt zalita s solzami, v molitev. Ne vem, kateri pesmi se je tako obrnilo. Morda ruski. Gotovo črnski.

V Sloveniji pa – molk. Kranjska cerkev, ki jo je 1461. potrdil diplomat, od veselega življenja izžeti papež Pij II., Ennea Silvio Piccolomini, ni bila slovenska. Bila je cerkev ljubljanskega patriariata. Prvi škof je bil nemški aristokrat Lamberg – In tako skoz veke. Samo umazana dela so zaupali Slovencem. Na primer Tomažu Hrenu, preganjalcu protestantov.

Slovenija me kdaj spomni na ljubeljski predor: Veselo vozimo skozenj. Pa vsakič pozabimo, da so ga pod gorjačami rabljev izvrtali sužnji.

Preveč pozabljamo – dobro pomnim svetlo jutro v aprilu 1941: Pred tremi meseci je savójska vójska s kričavostjo zagatila skédnje, stoge. Bilo jih je kot ščurkov. Na lepem, krog neke polnoči, pa čudna, pokopališka tišina. Zjutraj vstanem, otrok. Odprem na dvorišče – nikogar! Stopim pod pristrešek. Se najdem med zaboji. Bili so leseni. Notri pa pločevinasti, podobni velikanskim sardinskim škatlam. Nekaj jih je zevalo, odprtih. Navrhanih z nabojniki za puške: Vojaki so si, tik pred hitenjem proti meji, tu polnili nabojnice. Ne vem, od kod je vame krésnila misel. Poiskal sem košaro za bero krompirja. Jo naložil z naboji. Jo pokril s prtičkom – čez prazni trg sta prišla vojaška karabinjerja v smešnih zelenih trirógeljnikih. Če bosta vprašala, kaj nosim – nista. Oddirjal sem vzdolž Božičeve pekarnice. Mimo Pečenkove vinske kleti. Gor, do Pečanovih. Mama Pečanka, Justina, je pri štedilniku kuhala. Kje je Dušan? Umiva se. Spominjam se ga, slečenega do pasu – pri zidani kádi za perilo se je otiral z brisačo. Ko je poskril strelivo, me je odvedel v kuhinjo. Prosil mamó, naj se odmakne za korak. Zasádil kaveljček v desko. Jo privzdignil iz poda – notri sta čakáli, skrbno namazani, karabinki s soške fronte, mánliherica in mavzerica.

Ob spominu se vsakič začudim: Bilo mi je vèndar slabih 11 let!

Mar ni nepremišljeno, na moč tvegano tolikanj zaupati otroku?

Dušan pa – zaupljivo se je smehljajal. In dèsko mirno vrnil v pod.

Čas je brzel. Dramatično, zlovešče napenjal že tako napete razmere. Mejno področje so Lahi varovali bolj kot púnčico, z nekaj kordoni, pred vstajniškim vdorom iz Slovenije – natančno so vedeli, da bi tak vdor bil, in bil je, vžigalna kapica: Zakaj Primorci so plebisticarno čakali na boj.

Dušan se je z vlakom zvečer vračal iz Gorice: Dol se je vozil že teden, na realko, polagat izpite. Stal je pri oknu. Opredel. In jih opazil, ki so prežali nanj: Dva kvesturina in trije karabinjeri. Preden je lokomotiva ustavila na mostarski postaji, je skočil iz vagona. Desno. V gosto grmovje. In prek čepovanske ceste strmo gor. Policaji so čakali, čakali, da bi jim priletel v pest – se vzpeli. Živčno pretaknili kupeje. In v avtomobilu oddivjali.

Ko se je razvedelo, so v noč izginili še trije fantje: Dušanov brat Ciril, klican Cilko. Jélči, sin vaškega izvoščka Jelija. In Štefájev Pavel. V ponedeljek se je, skrivnostno, prikazal v gostilno, polno tobačnega dima in vojakov, Dušanov oče Jože, učitelj. Z mojim očetom sta sedla v mračino. Počasi srkala četrtinko vipavca. Se dolgo, stišano menila. Se v veži objela – ko sem očeta vprašal, čemú ta objem, si je položil prst prek ustnic. Naslednji dan je tudi učitelj Pečan izginil. K sinovoma.

Prešel je mesec, morda dva, ko je na večer krog devetih zapokalo – na dvorišču me je oče stisnil h kostanjevemu deblu. Skoz krošnje so rezko žvižgale krogle. Zjutraj smo zvedeli: Naši so napadli posadko v Drobóčniku. Jo zaklenili v klet. Ji zaplenili orožje, hrano, obleko. Ji zabičali: *Do sončnega vzhoda nikamor* – ob zórnem zvonjenju so Lahi pricapljali s klanca. Do Lípičarja. In čez most prek Idrijce. Deset jih je bilo, zmršenih. Bosih. V dolgih spodnjicah. Do pèt pretresenih – mimo na zunaj zresnenih, notri pa hahljavih, bi se tudi reklo: Upravičeno privoščljivih ljudi.

Italijanska suróvost se je krvavo poglobljala. Ni bilo dneva brez aretacije. Ustrelitve. Požiga. Zaman! Vstajniške vrste so se množile. Se širile. Gostile. In – 8. septembra 1943 je odjeknila najbolj krepčilna novica v zgodovini Primorcev: Sporočilo radia London, da je Italija kapitulirala.

Od sreče in veselja je Primorska dobesedno ponorela!

Vstala. Se kot 1713. Puntarji poglala celó nad Gorico.

Je pa evforiji sledila golgota – Nemci. Ljudi, oborožene ponajveč z navdušenjem, je prihitel krotit sam generalfeldmaršal Erwin Rommel, ki je pokrájino natančno poznal še iz kobariških dni v 1917. Letu. *Goriška fronta* je popustila. Razpadla. Bilo je veliko – žal, docela nepotrebnih žrtev.

Vtem je na Kočevskem, pri Grčaricah, v boju s slovenskimi četniki, padel Jelijev Jelči, mitraljezec – krogla mu je predrla čelo.

Pretresljivo junaški je konec drugega Mostarja, Dušanovega brata, Pečanovega Cilka – ujeli so ga med Rommlovo ofenzivo. Pečanova mama se je z muko prebila v Trst. Tam so ji povedali: *Rešil bi se, če bi oblekel domobransko uniformo!* Ciril se je uprl: Uniformo? Prešito iz sicilske! Z nekakšnim kranjskim praporcem in s podeželskim morjem na rokavu – na daleč viden nič! Pred vrati ječe je mama padla na kolena. Ga prosila kot

boga: Obleci jo! Zunaj kod jo boš že hitro slekel! Odvrnil je: Sramota bo ostala – ne! Ječar je gledal uro. Zaklenil. In mami pokazal do stopnic. Streljali so ga v hrbèt. Na tržaškem poligonu. Zasukal se je. Si strgal črno krpo. Jim vrgel v krogle klic po svobodni Sloveniji – ni prišel v zgodovinske knjige, čeprav gre za zgled najbolj pokončne, klasično herojske smrti.

Doklèr bo Primorska zmogla tako vzgojene, pogumne, trdne, tako značajske sinove, naših dedov in očetov ne bo sram za nas.

Naše kraje so prekrstili v operacijsko področje *Adriatisches Kuestenland*. Jih trebíli. Požigali. Česáli z ovaduhi. Nad nesrečno prebivalstvo so pošiljali cvetobèr vsakršnih vojsk, kaj vem: Lahe, Srbe, Špance, Mongole, Ukrajince, ustaše, Čerkeze, Francoze, kozake – in tako dalje. V tem sršenjaku se je bojeval Pečanov Dušan. Premišljen, trezen. Nikdar se ni tipal skoz temò. Je raje čakal dne. Soproga pesnika Toneta Pavčka, Marija, Dušanova kurirka s partizanskim imenom Saša, mi je pravila, kako se je o njem že širila legenda Đ kot svoj čas o Janku Premrlu: Da je, na primer, z orožjem pod mondénim dežnim plaščem prihajal v Trst. In tam, v *modrasjem gnezdu*, likvidiral. Samotar, kot večina iz obsoških grap.

Ga je pa turobnega, žalostnega dne izdaja, ta klavrna slovenska specialiteta iz druge vojne, spotaknila v vási Boršt. Burja je brnela v oknih – vrgel je granato. Se zaletel skoz loputo v bunkerju. S pištolo. Ven. In prek dvorišča. Se pri smókvovem drevesu zavihtel čez zid. Pa se sesul od skrite strojnice, ki mu je na prsi obésila pet rdečkastih medalj.

Tak je naš Dušan sred Krasa čakal na prostost. In se nam 1946. vrnil kot spomin. Najboljši, obetávni, lepi so razjahali. In v krstah prikorakali v domačo vas. Cvetje jim je kinkalo s pokrova. Prek škripávih železnih vrat se je ponujala pokopališčna cerkev. Gledal sem na Dušanovo rakev – saj ni res: Skôro bo pripeketal na belem konju, kot je prav za zmagovalce. Blag in trd. Ves mil in strog v orlovskih obrveh! Pa sem se zdramil od udarcev grud v grob. Uzrl krog in krog oči v solzàh. Pokopališko stèzo. Trave ob Ruščevi bèzi. Sonce nad Kosóvdom. V slivah vrh Cúngovega griča vrane. V ovinku vrsto réveževih cipres – kot sulic, skrušenih v bitki.

Pred zeleniko se je k zborovodjevi trobentici stiskal pevski zbor.

Ne maraj, Dušan, dobre ure kažejo samo naprej.

Ubili so vas, pač – ustavili pa ne.

Dragó nas je veljala ta svoboda. In kaj počnemo dandanes z njo?

Danes, sred nečednih igric. Na razpotjih brez moralnih smerokazov. Kdo vodi ta narod? Iz kakšnega testa je ta kdo? A ga sploh kdo vodi? In – vodi kam? Ali nas bo zgodovina spet oropala? Ugotavljajo, da nas sedanost ropá: Pa kot zmeraj z našo pomočjo. Doktor Ahac, partizanski polkovnik, je pogostoma ponavljal resnico: *Ni najbolj važno, kako ravnajo drugi z nami. Pomembno je, kako s seboj ravnamo mi – sami!*

Pa četrti iz Dušanovih prvoborcev, Štefájev Pavel?

Pavel je, po treh letih bojov in črnega trpljenja, preživel – rad je, osamèl, gorjup, posédal na klopi pred našo hišo. Mi v tegobnih povojnih večerih nízal iz postaj svojega križevega

pota. Občinski majski hrošči so, zaslužnega, trpina, velikodušno oskrbeli z bogato službo: *Kidanje premoğa na železniški postaji Most na Soči*. Poznate bunker – stoji tam, kjer je Dušan, iz Gorice nazaj, 1942. Zagledal kvesturine. Zakaj velja omeniti to grobo, kamnito reč – ker je bunker rabil Pavletu za stanovanje! Oglejte si ga, ko boste hodili mimo. Dobremu, tihemu Pavletu je neke ledene noči prekipelo. Vrgel je vrv čez vejo bližnjega drevesa. In se izbrisal.

2. maja so v Ajdovščini proslavili obletnico prve slovenske vlade. V priložnostni besedi sem se vprašal: *Komù velja enkratna, nevenljiva zasluga, da smo Primorci prvokrat in končno na svoji zemlji svoj gospod?* Neki kinematografar, menda mu je ime Vodušek, je mojo besedo posnel. In televizijsko zavrtel. Ampak obglavljeno – sabotirano. Zato mi dovolite, da vam preberem cenzurirani odgovor na vprašanje, kómu velja ta zasluga:

»Ko sem se ondan vozil vzdolž Nanosa, sem se spomnil leta 1942. 18. aprila, ki da je bil zamegljen, deževen. V aprilu tega leta so milijonske Hitlerjeve armade prodirale proti Stalingradu – na Nanosu pa se je od zgodnjega jutra do poznega popoldnéva bil boj: *Prvi odprti primorski spopad z okupatorjem*. Ta dan se je skupina partizanov, še neizkušenih, slabo oboroženih, brez hrane, brez vode, z malo streliva, spopadla z Italijani. Partizanov je na Nanosu bilo 54. Sovražnikov pa – več tisoč. In še so jih dovažali s tovornjaki. Nad hribom je krožila štorklja. Dajala znamenja. S strojnico obstreljevala borce – v tem starogrškem slovenskem boju je padlo 10 partizanov. 11 so jih ujeli. In jih v Rimu postrelili.

Prebila se je četa Janka Premrla. Ni se prebila samo pod Sinji vrh nad Ajdovščino. Prebila se je v naša srca. Prebila v našo zgodovino. Pav iz teh malih, preskušanih enot je zrasla udarna pest primorskega človeka. Je zrasel čisti, slavni, zmagoviti IX. korpus. Ta véliki izraz naše neuklonljivosti – ne sužnji. Ne ščavi. Ne hlapci, za hlapce rojeni iz hlapcev!«

Tako se glasi zamolčani odgovor, kómu, *edinemu*, velja nevenljiva zasluga, da smo Primorci prvokrat in končno na svoji zemlji svoj gospod.

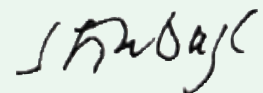
Odšel je, Dušan. Ni ga, mostarske legende, več.

Čeprav – navék bo z nami.

Naj se žlahtna podoba vseh teh pokončnih, vzornih ljudi živá preliva v zavest naših mladih rodov. Da bodo znali pogumno, pošteno, ponosno naprej. Zakaj edinole takó bo njih jutrišnji dan njihov. Zdrav. In – čist.

Most na Soči, 14. junij 2015

Saša Vuga

★ ★ ★

Na spletni strani ZB NOB Slovenije www.zzb-nob.si so objavljeni govori, ki so jih imeli:

- Mitja Klavara, generalni sekretar Zveze, na prireditvi v spomin na ustanovitev Cankarjevega bataljona na Vodiški planini 8. 8. 2015,
- Marta Ivašič, članica pokrajinskega odbora Zveze partizanov Italije iz Trsta, na spominski slovesnosti pod Storžičem 2. 8. 2015,
- Milan Gorjanc, član predsedstva Zveze, na proslavi v spomin Šlandrove brigade v Špiku nad Blagovico 2. 8. 2015,
- Boštjan Sladič, predsednik ZB NOB Trebnje, na žalni slovesnosti v Podšumberku 18. 7. 2015,
- Ivan Nabergoj na slovesnosti v spomin na delovanje kurirske postaje P2-P14 v Podragi 6. 6. 2015.

B. ŠE O OBSODBI SPRAVNIH ZABLOD

V javnih medijih se večkrat pojavljajo napačne in neresnične trditve o stališčih Zveze združenj borcev za vrednote NOB Slovenije. Tako tudi v Dnevnikovem objektivu z dne 14.8.2015 in v sobotni prilogi Dela prav tako 14.8.2015. Zato sporočamo:

1.

Nismo nasprotovali in ne nasprotujemo spomeniku žrtvam vseh vojn, kot je določen v noveli Zakona o vojnih grobiščih iz leta 2009. Torej to ni naša zabloda.

2.

Spoštujemo svetovni pietetni etos in soglašamo, da imajo mrtvi pravico do groba, spomina in sočutja. Vztrajamo pa, da mrtvih ne smemo zlorabljati za politične namene, niti za potvarjanje zgodovine, ki jo v ZB sprejemamo tako kot se je zgodila, v dobrem in slabem.

3.

Res je, da se zavzemamo za narodno in državljansko pomiritev, ki jo razumemo kot normalno sožitje državljanov, v medsebojnem spoštovanju človekovih pravic ne glede na različne nazore in politična prepričanja. In brez sovražnega obtoževanja ter brez zgodovinskih manipulacij. Pri tem naj bi šlo seveda za zavestno odločitev prizadetih udeležencev NOB in njihovih svojcev, prav tako sodelavcev okupatorjev in njihovih svojcev, drugih državljanov ter pristojnih organov in organizacij. To torej ni zapovedana pomiritev, je pa zelo potrebna za normalne odnose v družbi in državi.

4.

V razpravah o 'spravi' ali pomiritvi mnogi prevečkrat 'pozabljajo', da so temeljni krivci za vse zlo na Slovenskem med drugo svetovno vojno bili nacifašistični okupatorji in da se sodelovanja z njimi ne da upravičiti z ničimer, še najmanj s prelaganjem najrazličnejših krivd na NOB,

komuniste, revolucijo. Smo pa v ZB že velikokrat povedali, da obžalujemo in obsojamo obvojnne poboje. Dobro vemo, da je kolaboracija stvar živih ne mrtvih, pa vendar ne smemo niti simbolno enačiti žrtev, ki so padle za domovino, z žrtvami na strani okupatorjev – tudi zato ne, ker s tem mažemo spomin na resnične domoljube, umrle za svobodo, in čustva njihovih svojcev ter velikanske večine slovenskih ljudi, ki spoštujejo NOB kot veliko dejanje slovenskega naroda.

5.

Zveza borcev je organizacija civilne družbe, ki pomlajena (s tisoči mladih članov) deluje v smislu vrednot narodnoosvobodilnega boja, zato so etiketiranja s sektaštvom in podobnimi vzdevki krivična in žaljiva. - Da ostaja velikanska večina Slovencev ponosna na NOB in na vrednote, na katerih je temeljil – pač pod Cankarjevim, Kajuhovim in Kocbekovim geslom, da nočemo biti več 'narod hlapcev' – se je še enkrat pokazalo in potrdilo na nedavnih praznovanjih ob sedemdesetletnici zmage nad nacifašizmom: teh prireditev je bilo nekaj sto po vsej Sloveniji in na njih se je zbralo okrog tristo tisoč državljanov Slovenije. To je bila množična opredelitev.

Ljubljana, 18. 8. 2015

V imenu Zveze
predsednik ZB NOB Slovenije
TIT TURNŠEK

SPOMINSKE ZNAČKE OB 70. OBLETNICI OSVOBODITVE

Vse, ki ste še zainteresirani za nakup spominskih značk »70. obletnica osvoboditve« obveščamo, da zbiramo prednaročila do 4. septembra 2015. Značke bodo na voljo predvidoma od 11. septembra 2015 dalje. Cena značke je 1,00 EUR (z DDV).

Prednaročila sprejemamo na tel. št. 01 434 44 45 ali po elektronski pošti: romana.jemec@zzb-nob.si.

C. AKTIVNOSTI DELOVNIH TELES IN ORGANOV ZVEZE OD 1. 8. DO 31. 8. 2015

Zap. št.	Delovno telo - organ	Datum seje	Dnevni red
1	Predsedstvo	1. 8. 2. 8. 8. 8. 8. 8. 22. 8. 29. 8.	<u>Člani predsedstva so se udeležili:</u> - spominskega dneva občine Jesenice; - proslave v spomin Šlandrove brigade v Špiku nad Blagovico; - slovesnosti ob 74. obletnici ustanovitve Cankarjevega bataljona in prazniku občine Radovljica na Vodiški planini; - pohoda »Malkovec 2015« v spomin na dogodke med drugo svetovno vojno; - spominskega srečanja borcev, planincev in članov veteranskih organizacij na Graški gori; - prireditve v spomin na obletnico pohoda iz Želina na Vojsko na Hudem polju in na Vojskem.
2	Kolegij predsednika	Vsak torek, razen prvega v mesecu	

D. OBVESTILA

Vstopnice so na voljo na www.eventim.si

**PRIMORSKA
PUNTARSKA**
TOLMIN 2015

**V soboto 12. septembra 2015
bo v Tolminu na stadionu Na Logu**

**prireditve ob 68. obletnici vrnitve
Primorske k matični domovini.**

Uradni del prireditve se bo začel ob 10.45 in bo trajal predvidoma do 12.30 ure. Že pred začetkom uradnega dela, od 10. ure dalje, bo na prizorišču potekal program s petjem borčevskih pesmi in recitacijami. Po prireditvi bo potekal razvedrilni program Radia Alpski val do 17. ure.

Vljudno vabljeni.